

Det er i dag kun forsvindende få områder i Danmark, hvor biodiversiteten har førsteprioritet. Knudshoved Odde på Sydsjælland er et af dem. På et 300 hektar stort område, hvor der før var dyrkede marker, er naturens processer nu genoprettet. I dag græsser her exmoorponyer og gallowaykvæg, vilde græslandsplanter er genindført, og gamle dræn er fjernet, så vandet igen har frit løb i landskabet. Alt sammen til glæde for biodiversiteten. Foto: Anne Eskildsen.

Naturen kan blive vildere, end vi drømmer om

Den danske natur er i dag en voldsomt forarmet udgave af, hvad den engang har været. Skal vi væk fra den triste placering som det naturfattigste land i verden, kræver det både plads, flere store planteædere og en lovgivning, der ikke arbejder mod naturen.

Af Rasmus Ejrnæs, Hans Henrik Bruun og Anne Eskildsen

En af de udfordringer, man rammes af, når man bliver uddannet til biolog, er, at en gåtur i den danske natur aldrig mere bliver det samme. Den amerikanske økolog Aldo Leopold har beskrevet fænomenet meget præcist (vores oversættelse): »Straffen for en biologisk uddannelse er, at man dømmes til at leve alene i en verden af naturødelæggelse, som er ganske usynlig for andre.«

Som biolog ender man let som trist og bitter ledsager på en kærestetur ud i den danske natur, for når man én gang har fået øjnene op for, hvor forarmet naturen er, er det nærmest umuligt at nyde de sølle levninger. Kigger man nøjere efter, er naturen i Danmark ikke rigtig vild nogen steder. Det er let at se de skarpe kanter ved foden af bakkerne, som ploven har efterladt, og man kan se, hvordan de stejle bakkesider gror til, fordi vi har tømt økosystemerne for græssende dyr. I skovene aflæser man lynhurtigt skovdyrkningens konsekvenser: Dyb skygge, træerne plantet i rækker, drænggrøfterne, manglen på blomster, og man ser de afskårne stubbe, hvor der i stedet kunne have tronet kæmpestore veterantræer.

Men de fleste ser det ikke. I fagsprog taler man om begrebet "shifting baseline": Vi indstiller os kort sagt på, at det, vi kender fra barnsben, er det normale. Derfor sker der en langsom forskydning af, hvad vi kollektivt betragter som "god" eller "normal" natur. Og derfor kan det for de fleste mennesker, der ikke har en biologisk uddannelse, være svært at forstå, at den natur, vi kender i dag, er en voldsomt forarmet udgave af, hvad der har været engang – og hvad der igen kan blive.

Forvalter vi naturen rigtigt?

Vi lever dog nu i en tid, hvor der er en længsel efter vild natur og en stigende bekymring for den globale biodiversitet. Både i FN og EU taler man i dag om, at 30 % af landarealet og havterritoriet skal reserveres til beskyttet og strengt beskyttet natur. Til sammenligning kan kun 1,6 % betragtes som beskyttet natur i Danmark, og strengt beskyttet natur har vi slet ikke. I EU taler man også om, at det er nødvendigt at genoprette naturen, hvis tabet af arterne og deres levesteder skal standses. Hvor vild natur længe har været en integreret del af amerikansk og afrikansk naturbevaring, ser det ud til at være en erkendelse, der først lige er ankommet til Europa.

Efterhånden som spørgsmålene begynder at dukke op i mailbokse hos forskere og rådgivere, bliver det klart, at det slet ikke er så let at komme tilbage til den vilde naturs "tabte paradis". For det første skal man gøre sig klart, hvad det vil sige, at naturen er vild og effektivt beskyttet. For det andet skal man vide, hvad der skal til for at genoprette ægte vild natur.

Det nationale overvågningsprogram i Danmark, NOVANA, hvor naturtyperne overvåges i prøvefelter på faste overvågningsstationer, dokumenterer, at arterne og deres levesteder er i stadig tilbagegang. Den danske rødliste over truede og næsten truede arter viser samme kedelige tendens: De mange sjældne arter bliver mere truede, som tiden går.

Selvom vi bruger i nærheden af 200 millioner kroner årligt på at pleje naturen og i tilgift gennemfører storstilede naturgenopretningsprojekter – ofte med EU-støtte – har vi altså ikke formået at sikre en tilstrækkelig god tilstand af den natur, vi har ansvaret for at beskytte. Derfor er der opstået berettiget tvivl, om hvorvidt den måde, vi forvalter naturen på i dag, er den rigtige.

Hvis vi skal gøre det bedre, har vi brug for oplyste målforestillinger. Vi har brug for at forstå, hvordan naturlige økosystemer fungerer og har fungeret i millioner af år, før vi mennesker omdannede dem til dyrkede marker og plantageskove og gav os til at kontrollere og styre de naturlige processer i økosystemerne. Når vi leder efter sådanne målforestillinger, kigger vi typisk tilbage i tiden. Men hvis man skal tage opgaven seriøst, er det ikke nok at kigge tilbage på Morten Korch-filmene eller landskaber fra guldaldermaleriernes tid, for menneskets påvirkning af økosystemerne startede langt tidligere end år 1800.

Flere end 340 dyre- og plantearter er uddøde i Danmark siden 1850, fordi deres levesteder er ødelagt eller helt forsvundet. Perlemorrandøje er repræsentant for mindst ti danske dagsommerfuglearter, som var knyttet til skovlysninger og som er uddøde i løbet af de seneste 100 år. Den fløj i lysåbne egekrat indtil midt-1990'erne, men forsvandt på grund af tilgroning og konvertering til plantageskov. Foto: Anne Eskildsen.

Et af de første og mest omdiskuterede rewildingsprojekter i Europa er foregået i Holland i det inddæmmede område Oostvaardersplassen på 5.000 hektar, hvor man har udsat kronstyr, heck-kvæg og konik-heste og ladet dem leve så vildt som muligt. Foto: Rune Engelbreth Larsen

Betydningen af de store pattedyr

Allerede under sidste istid, mens det endnu var koldt i Europa, begyndte vores forfædre at gøre kraftigt indhug i bestandene af store vilde planteædere på kontinentet. Da istiden sluttede, var de største dyr praktisk taget udryddet gennem jagt, hvilket betød at faunaen i Holocæn (som vi kalder den geologiske periode fra istidens slutning til i dag) fra starten var fattig på store pattedyr sammenlignet med de forudgående millioner af år.

Uden mennesker er det meget sandsynligt, at Europas fauna i nutiden ville have rummet mammut og skovelefant, steppenæsehorn, skovnæsehorn, flodhest, kæmpehjort, huleløve, vildhest og urokse. Vildhest og urokse holdt stand langt ind i Holocæn, men også de to arter regnes i dag som uddøde, og også her er det menneskets jagt, som er den direkte årsag.

Græsning er en af de naturlige processer, som er nødvendige, hvis vi skal bevare biodiversiteten, og nyere forskning peger på vigtigheden af, at græsningen ligner den naturlige græsning i et økosystem. Naturlig græsning indebærer, at dyrene skal være store nok og lige så talrige, som fødegrundlaget giver mulighed for. Det er nemlig først og fremmest fødemængden, som regulerer mængden af planteædere i et naturligt økosystem, ikke rovdyrene. Rovdyrene medvirker til, at naturlige økosystemer vil være domineret af store og kæmpestore planteædere, fordi de ikke reguleres så hårdt af rovdyrene, som mindre dyr gør.

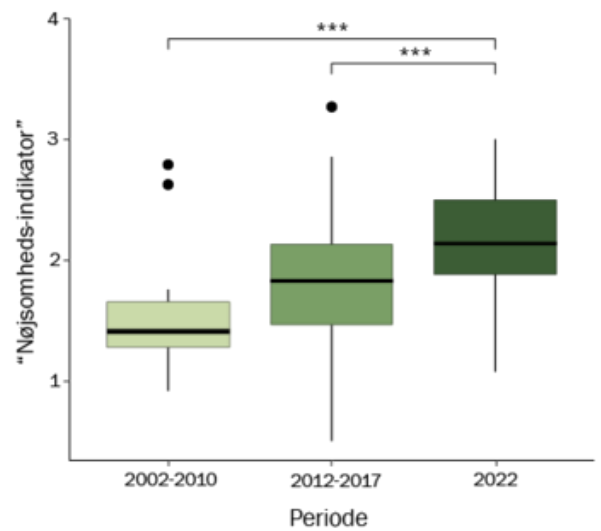
Vi skal altså stræbe efter økosystemer, hvor hjorte, geder og får spiller en mindre rolle sammenlignet med bison, hest og okser. Desuden er det ikke naturligt, at dyrene fodres; de skal selv finde deres føde året rundt i økosystemet.

Eksempel på virkning af vildgræsning

Spritny forskning har dokumenteret, at vildgræsningen fra 2002 til 2022 har holdt Oostvaardersplassen i Holland lysåbent og medført en gradvis forandring af vegetationen i retning af tørt græsland med mere nøjsomme og konkurrencesvage plantearter.

Figuren viser udviklingen over tid for en indikatorværdi, der er et mål for en nøjsom livsstrategi af planterne i vegetationen. Værdierne er beregnet som gennemsnittet af de plantearter, som forekom i prøvefelterne, og figuren er et boksplot, som viser medianen (den vandrette streg). De lodrette streger viser udstrækningen af datapunkter, dog maksimalt 1,5 x intervallet mellem 25 % og 75 % kvartilerne. Punkter som ligger uden for dette interval vises som outliers på figuren. Stjerne øverst angiver, at der er statistisk signifikant forskel på perioderne, hvor 3 stjerner svarer til en p-værdi <0,001.

Figur efter Ejrnæs, D.D. et al (2024).

Kampen om pladsen

De store planteædernes effekt er ikke den eneste proces, som kræver genopretning, når naturen skal være vildere. Vi mennesker har nemlig også afvandet landskaberne med drænrør, grøfter og pumpestationer, og vi har beskyttet kysterne mod erosion, sandflugt og oversvømmelser. Vandkredsløbet er grundlaget for naturlige vandløb, søer, sumpskove, moser og enge, og bølgenes og blæstens ommøblering af kysterne er grundlaget for strandenge og klitter.

En lidt overset, men ikke mindre betydningsfuld, proces er planternes vækst. Når planter vokser frem i et økosystem, blomstrer og sætter frugter, og når træerne vokser sig gamle, med furet bark, hulheder og dødt ved, skaber det talrige levesteder for de megadiverse grupper af svampe og insekter. Hele denne naturlige opbygning og diversificering af organisk kulstof er en af de vigtigste naturlige processer. Men også her har mennesker været på færde, fordi vi alle steder har favoriseret vores markafgrøder, tømmerstokke og prydplanter i stedet for at give plads til mangfoldigheden af vilde planter og træers forfald.

Hvis man vil sætte dyrene, vandet, havet, blæsten og plantevæksten fri, er der brug for store sammenhængende naturområder. Plads er nødvendigt, fordi økosystemernes naturlige processer kolliderer med interesser i byer, landbrug og skovbrug, hvor oversvømmelser, markskader, trafikale problemer og sandflugt er uønskede. Desuden kræver det ret store områder, hvis bestande af dyr skal kunne klare sig selv året rundt uden pasning.

Der er en bevægelse i gang

I forskningsfeltet bevaringsbiologi ("conservation science") er det blevet erkendt, at vild natur er en uomgængelig del af enhver national bevaringsstrategi, ved siden af – ikke i stedet for – de tiltag for biodiversitet, man kan gøre i dyrkningslandskaber og byer. I den internationale litteratur kan man se det på stærkt stigende interesse for at studere effekterne af rewilding med store landlevende pattedyr.

Også naturpolitikken bevæger sig netop nu i retning af en bevidst målsætning om vildere natur. I de politiske visioner og planer kan man aflæse tendensen, for eksempel i EU's biodiversitetsstrategi, hvor vægten i stigende grad ligger på stærk naturbeskyttelse og effektiv naturgenopretning. I Danmark kan man se det på de politiske planer om at oprette naturnationalparker, som skal være beskyttede naturområder uden landbrug, skovbrug og jagt, hvor der bliver plads til at store planteædere kan leve mere frit og naturligt.

Ikke mange mennesker er bevidste om, at elefanter er hjemmehørende i europæiske økosystemer. Men elefanter har en millionårig historie i Europa. I 2008 gennemførte en flok biologer et lille forsøg med at lade tre cirkusefanter "græsse" i dagtimerne på Eskebjerg Vesterlyng, et værdifuldt naturområde i Vestsjælland. Elefanterne faldt hurtigt til – her er de gået i lag med et skovæbletræ. Foto: Rasmus Ejrnæs

Man kan også set det ved, at der rundt omkring i Danmark etableres private og fondsdrevne naturprojekter, som bygger på genudsætning af store planteædere bag hegn – ikke som værktøjer til at opnå et bestemt udseende af landskabet, men som et mål i sig selv.

Det nye er, at dyrene betragtes som en del af økosystemerne og forvaltes med så lille menneskelig indgriben som muligt indenfor lovens rammer. Det er spændende, at appetitten på vild natur er så stor, at private aktører vil skyde penge i pladskrævende vild natur, uden at få andet igen end glæden ved at opleve den vilde og unyttige naturs genkomst.

Behov for en naturlov

Der er mange udfordringer ved en vildere naturforvaltning, og en af de største er utvivlsomt, at det er svært for os mennesker at slippe tøjlerne. Det ligger dybt i menneskesindet at kontrollere naturen. Derfor kan det være svært at lade naturen gå sin gang og lade de naturlige processer forme økosystemet spontant og uforudsigeligt.

En forskergruppe på Aarhus Universitet under ledelse af artiklens førsteforfatter, gennemførte en kortlægning af processer knyttet til hydrologi, græsning og kystdynamik samt graden af naturbeskyttelse mod de vigtigste trusler (Dansk Naturindikator fra 2018-2021). Projektet viste, at der endnu er langt igen, før vi har vild og effektivt beskyttet natur i Danmark.

Ud over formidling af viden om naturen er der også brug for at revidere en forældet dansk lovgivning. Flere steder i den gældende lovgivning er vild natur nærmest forbudt. Skovloven forbyder græssende dyr i skovene, vandløbsloven kræver, at vandløbene oprenses, så de kan aflede vand fra dyrkningslandskabet, dyrevelfærdsloven forvaltes på en måde, som fratager dyrene vigtige aspekter af deres frihed som vilde dyr, og mark og vejfredsloven forbyder dyrene at krydse offentlige veje – selv ganske små grusveje. Nå ja, og en art som vildsvinet bekæmpes nidkært af staten, selvom arten både er hjemmehørende, truet og en nøgleart i danske økosystemer.

Hvis vi virkelig ønsker vild natur i Danmark, så bør lovgivning afspejle dette ved, at arealer, som disponeres til vild natur, fritages fra produktionsfremmende lovgivning og i stedet beskyttes af en dedikeret naturlov, som sikrer naturen en effektiv og varig beskyttelse. Kun sådan kan vi komme væk fra sidstepladsen som det naturfattigste land i verden. ♦

Se artiklen: Naturen kan blive vildere, end vi drømmer om som pdf

Foredrag

Artiklen bygger på forfatternes foredrag *Fortidens og fremtidens vilde natur* i serien Offentlige Foredrag i Naturvidenskab den 12. november 2024.

Om forfatterne

Rasmus Ejrnæs er professor i biodiversitet ved Institut for Ecoscience, Aarhus Universitet. Han forsker i betydningen af menneskers arealanvendelse for alle de andre arter, vi deler økosystemerne med. Han formidler aktivt som debattør, foredragsholder, ekspert og forfatter. rasmus@ecos.au.dk

Hans Henrik Bruun er professor i økologi ved Biologisk Institut, Københavns Universitet. Han forsker i samspil mellem planter, svampe og dyr, i biodiversitet og i naturbevaring og naturgenopretning. Hans forskning bliver flittigt formidlet ved foredrag og gennem artikler i aviser og blade. hhbruun@bio.ku.dk

Anne Eskildsen har en ph.d.-grad i biologi fra Aarhus Universitet og arbejder i dag med forskning, rådgivning, undervisning og formidling om biodiversitet og naturgenopretning. Hun er medstifter af virksomheden Naturrådgiverne Eskildsen & Buur. Hun er også daglig leder af projektet Danmarks Dagsommerfugle, der står for den nationale overvågning af dagsommerfuglenes bestandsudvikling. anne@naturraadgiverne.dk

Yderligere læsning

Bladt, J. et al (2021). Dansk Naturindikator – en national kortlægning. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. naturindikator.dk

Eskildsen, A. E., & Holbeck, H. B. (2024). Genfortryllet: vejen til mere biodiversitet på din landejendom. Aarhus Universitetsforlag.

Svenning, J.-C., R. T. Lemoine, J. Bergman, R. Buitenwerf, E. Le Roux, E. Lundgren, N. Mungji, and R. Ø. Pedersen. 2024. The late-Quaternary megafauna extinctions: patterns, causes, ecological consequences, and implications for ecosystem management in the Anthropocene. *Cambridge Prisms: Extinction* 2:1-68.

Nygaard, B. et al. (netpublikation): Rapportering af NOVANA's delprogram for terrestriske naturtyper og arter. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. novana.au.dk

Fredshavn, J. et al (2019). Bevaringsstatus for naturtyper og arter – 2019. Habitatdirektivets Artikel 17-rapportering. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 52 s. Videnskabelig rapport nr. 340. dce2.au.dk/pub/SR340.pdf

Moeslund, J.E. et al (2023): Den Danske Rødliste. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. redlist.au.dk

Ejrnæs, D.D., Olivier, B., Bakker, E.S., Cornelissen, P., Ejrnæs, R., Smit, C. et al. (2024) Vegetation dynamics following three decades of trophic rewilding in the mesic grasslands of Oostvaardersplassen. *Applied Vegetation Science*, 27, e12805. doi.org/10.1111/avsc.12805

Intropakke

Tilbud til nye abonnenter:

Bestil en intropakke med otte helt nye numre plus abonnement i et år (6 numre) for kun 354,- kr. inkl. porto & ekspedition. Bestil via: **abonnementsiden**.
